

FELIKS ZEDLER

WYBRANE ZAGADNIENIA REFORMY POSTĘPOWANIA EGZEKUCYJNEGO W SPRAWACH CYWILNYCH

I

Od 1987 r. prowadzone są prace legislacyjne nad reformą postępowania cywilnego¹. Stwarza to okazję do podejmowania badań nad kierunkami zmian.

Wypowiedź niniejsza poświęcona jest problemom reformy postępowania egzekucyjnego w sprawach cywilnych. Ramy pracy uniemożliwiają szersze, przedstawienie szczegółowych propozycji rozwiązań. Stąd też w artykule niniejszym ograniczę się głównie do przedstawienia kierunków w jakich zmiany te winny być przeprowadzane.

Na wstępie należy wyjaśnić, co w mniejszym opracowaniu rozumie się przez pojęcie postępowanie egzekucyjne. Pojęcie to, jak również i jego zakres, jest w nauce sporne². Wyjaśniam więc, że rozważania niniejsze ograniczam do postępowania unormowanego w księdze II części II k.p.c. zatytułowanej *Postępowanie egzekucyjne*. Pomijam jednak następujące zagadnienia:

a) postępowanie w przedmiocie wykonania orzeczeń dotyczących odebrania osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub pozostającej pod opieką (art. 1089 - 1095 k.p.c.). Postępowania tego nie można uznać za postępowanie egzekucyjne z uwagi na prawa osoby podlegającej wydan-
niu³;

¹ Por. zarządzenie nr 15 Prezesa Rady Ministrów z 16 IX 1986 r. w sprawie powołania Komisji ds. reformy prawa cywilnego, Państwo i Prawo 1986, nr 12, s. 11; J. Jodłowski, *Kierunki reformy postępowania cywilnego*, Państwo i Prawo 1987, nr 5, s. 3 i n.

² Por. szerzej E. Wengerek, *Pojęcie, przedmiot i przesłanki postępowania egzekucyjnego i zabezpieczającego*, w: *Wstęp do systemu prawa procesowego cywilnego*, pod red. J. Jodłowskiego, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk 1974, s. 335 i n.; K. Korzan, *Sądowe postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne w sprawach cywilnych*, Warszawa 1986, s. 86 i n.; J. Jodłowski, Z. Resich, *Postępowanie cywilne*, Warszawa 1979, s. 36 i 443; J. Jodłowski, rec. pracy E. Wengerka, *Sądowe postępowanie egzekucyjne*, Państwo i Prawo 1971, nr 10.

³ Szerzej F. Zedier, *Sądy rodzinne. Wybrane zagadnienia organizacyjne i procesowe*, Warszawa 1984, s. 123 i n.

b) postępowanie unormowane w art. 1047 § 1 k.p.c. z uwagi na to, że nie przewiduje ono przymusowego wykonania. Przepis ten określa jedynie skutek orzeczeń tam wskazanych.

Notamiast nie uważam za możliwe wyłączenie z zakresu postępowania egzekucyjnego postępowania o nadanie klauzuli wykonalności, mimo że w literaturze próby takie są czynione. Przeciwno takiemu wyłączeniu przemawia — oprócz systematyki kodeksowej, której z uwagi na budowę k.p.c. w żadnym wypadku pomijać nie można — przede wszystkim sposób uregulowania postępowania o nadanie klauzuli wykonalności. Postępowanie to jest bowiem integralnie związane ze stosowaniem środków przymusu egzekucyjnego. Jest to konsekwencja istnienia w naszym prawie możliwości zaspokojenia wierzyciela bezpośrednio w drodze egzekucji, z pominięciem postępowania rozpoznawczego.

Znaczna część doktryny rozróżnia dwa pojęcia: „egzekucja” oraz „postępowanie egzekucyjne”, jednakże w k.p.c. terminy te są używane przemiennie. Dlatego i w opracowaniu niniejszym terminu „egzekucja” będę używał w znaczeniu przyjmowanym w k.p.c., a więc jako synonim postępowania egzekucyjnego. Wyróżniając jedynie w miarę potrzeby, czy chodzi o egzekucję (postępowanie egzekucyjne) w szerokim tego słowa znaczeniu, a więc postępowaniu przeciwko określonej osobie, w sprawie wykonania określonego obowiązku, czy też chodzi o egzekucję (postępowanie egzekucyjne), w wąskim tego słowa znaczeniu, tj. z określonych składników majątkowych np. samochodu, pralki itp.⁴

II

Postępowanie egzekucyjne w sprawach cywilnych jest niejednokrotnie przedmiotem krytyki. Twierdzi się, że postępowanie to jest przewlekłe, a często mało skuteczne czy wręcz bezskuteczne. Przy czym niejednokrotnie jako remedium na ten stan rzeczy postuluje się nowelizację przepisów k.p.c. dotyczących egzekucji⁵.

Trudno zaprzeczać, iż niejednokrotnie postępowanie egzekucyjne w sprawach cywilnych trwa bardzo długo i niekiedy jest bezskuteczne. Prowadząc prace legislacyjne nad postępowaniem egzekucyjnym w sprawach cywilnych należy jednak dokładnie ustalić, jakie są przyczyny takiego stanu rzeczy. O efektywności postępowania egzekucyjnego w spra-

⁴ Por. szerzej F. Zedier, Glosa do postanowienia SN z 1 IV 1986 r., III CRN 40/86, OSPiKA 1987, nr 5 - 6, poz. 124.

⁵ Np. E. Warzocha, *Nie kosmetyka lecz zmiana modelu*, Gazeta Prawnicza nr 16(300) z 15 VIII 1976 r.

wach cywilnych nie decydują przecież tylko same przepisy proceduralne⁶.

Ogromne znaczenie w tym zakresie ma należyta organizacja wymiaru sprawiedliwości. Do tego, by egzekucja mogła być w praktyce sprawnie przeprowadzona, niezbędna jest przede wszystkim gęsta sieć sądów z pełną obsadą sędziowską i personelem administracyjno-biurowym, jak również właściwa ilość komorników, biegłych sądowych oraz organów pomocniczych sądów. Nie bez znaczenia są też właściwe warunki lokalowe i techniczno-biurowe sądów i komorników.

Niezbędne jest również, by nie tylko sędziowie, lecz także komornicy i inne osoby zatrudnione w organach wymiaru sprawiedliwości posiadały wysokie kwalifikacje zawodowe i etycznie-moralne.

Bez właściwego uregulowania tych problemów organizacyjnych wymiaru sprawiedliwości nie osiągnie się nigdy sprawnego postępowania cywilnego, a w tym również postępowania egzekucyjnego.

Dla osiągnięcia sprawnego i efektywnego postępowania egzekucyjnego w egzekucji świadczeń pieniężnych, oprócz właściwej regulacji procesowej i organizacyjno-prawnej, musi wystąpić jeszcze inny czynnik, a mianowicie dłużnik musi posiadać mienie nadające się do egzekucji. O tej prawdzie niestety często się zapomina, a przecież w dobie pauperyzacji szerokich kręgów społeczeństwa jest oczywiste, że część egzekucji musi być bezskuteczna z powodu braku u dłużnika mienia nadającego się do egzekucji.

Rozważając problemy nowelizacji przepisów k.p.c. dotyczących postępowania egzekucyjnego należy ciągle mieć powyższe okoliczności na uwadze.

Nie należy postulować zmian przepisów proceduralnych, gdy efektywność postępowania egzekucyjnego jest spowodowana niedostatkami organizacyjnymi wymiaru sprawiedliwości lub ubóstwem dłużników.

III

Celem nowelizacji postępowania egzekucyjnego winno być niewątpliwie wprowadzenie w naszym ustawodawstwie takich rozwiązań procesowych, które gwarantowałyby przeprowadzenie postępowania egzekucyjnego w sposób optymalny. Innymi słowy — aby w każdym przypadku można było przeprowadzić idealne postępowanie egzekucyjne.

Powstaje więc problem określenia kryteriów idealnego postępowania egzekucyjnego.

⁶ E. Wengerek, *Krytycznie o krytyce egzekucji sądowej*, Gazeta Prawnicza nr 24(308) z 16 XII 1976 r., s. 3.

Ponieważ postępowanie egzekucyjne jest fragmentem większej całości (postępowania cywilnego), dla określenia kryteriów idealnego postępowania egzekucyjnego niezbędne jest ustalenie dwóch elementów. Po pierwsze — należy określić, jakie są kryteria idealnego postępowania cywilnego w ogóle. Po wtóre — określić, jaką rolę w postępowaniu cywilnym powinno spełniać postępowanie egzekucyjne.

Podjmując próbę sprecyzowania kryteriów idealnego postępowania cywilnego należy, jak sądzę, wyjść od zasadniczego celu postępowania cywilnego. Celem tym jest udzielanie ochrony prawnej w sprawach cywilnych. Charakter niniejszej wypowiedzi uniemożliwia szersze przedstawienie tych zagadnień. W tym miejscu wypada tylko zasygnalizować, że udzielanie ochrony prawnej w postępowaniu cywilnym jest pojęciem szerszym od ochrony prawnej udzielanej prawem materialnym. W postępowaniu cywilnym bowiem, obok realizacji norm prawa materialnego, ochrona prawna może polegać także na ustaleniu istnienia lub nieistnienia prawa lub stosunku prawnego (art. 189 k.p.c.) oraz jego ukształtowaniu.

Biorąc pod uwagę wspomniane już wyżej cele postępowania cywilnego, za pierwsze kryterium idealnego postępowania cywilnego można przyjąć zapewnienie ochrony prawnej podmiotom postępowania. Będzie można o niej mówić tylko wtedy, gdy sąd nie tylko prawidłowo określi uprawnienia i obowiązki stron (uczestników postępowania), lecz także, gdy obowiązki te zostaną faktycznie wykonane. Od powyższej zasady istnieją wyjątki w tych sprawach, w których ochrona prawna ogranicza się do ukształtowania prawa lub jego ustalenie, a więc tych przypadków, w których orzeczenie sądowe wywiera skutki prawne samo przez się bez potrzeby jego wykonywania w drodze egzekucji. Przy czym — aby nie było nieporozumień — postępowanie cywilne nie powinno ograniczać się do udzielenia ochrony prawnej jednej ze stron, lecz winno zapewniać ochronę prawną wszystkim stronom (uczestnikom) postępowania.

Osiągnięcie zasadniczego celu, jakim jest udzielenie ochrony prawnej, nie może jednak być dokonywane za wszelką cenę. W każdym społeczeństwie istnieje system wartości chronionych, np. poszanowanie nieetykalności osobistej, tajemnicy spowiedzi, tajemnicy zawodowej, korespondencji itp. Idealne postępowanie cywilne oczywiście nie może naruszać tych wartości.

Postępowanie cywilne ze swej istoty składa się z zespołu działań ludzkich. Działania te pociągają za sobą społeczne koszty⁷ i muszą trwać pewien okres czasu.

Postępowanie cywilne nie jest jednak celem samym w sobie. Jest

⁷ Por. szerzej T. Bukowski, *Rozstrzygnięcie o kosztach procesu cywilnego*, Warszawa 1971.

tylko środkiem służącym do realizacji określonego celu. Z tego więc powodu można wyprowadzić trzy dalsze elementy idealnego postępowania cywilnego. Winno ono być jak najmniej uciążliwe dla stron (uczestników postępowania), jak najtańsze i jak najszybsze.

W konkluzji można zatem podać pięć kryteriów idealnego postępowania cywilnego. Kolejność ich przedstawienia jest dowolna, gdyż wszystkie elementy muszą wystąpić łącznie. Postępowanie cywilne winno:

- 1) udzielać należytej ochrony prawnej,
- 2) nie naruszać wartości w danym społeczeństwie chronionych,
- 3) być jak najmniej uciążliwe dla stron (uczestników) postępowania,
- 4) być jak najtańsze,
- 5) trwać możliwie najkrócej.

IV

Jak już wspomniano, postępowanie egzekucyjne jest tylko jednym z elementów postępowania cywilnego. Analizując postępowanie cywilne z punktu widzenia sposobu realizacji jego zasadniczego celu, jakim jest udzielenie ochrony prawnej, należy wyraźnie wyróżnić trzy rodzaje postępowania: postępowanie rozpoznawcze, postępowanie egzekucyjne oraz postępowanie pomocnicze. Te ostatnie, wśród których doniosłą rolę pełni postępowanie zabezpieczające, mają złożony charakter. Łączą w sobie elementy rozpoznania, a także egzekucji⁸. Stąd też nie mają dla niniejszych rozważań większego znaczenia i można je tutaj pominąć.

Istnienie postępowania rozpoznawczego wyraźnie określa zasadniczą rolę postępowania egzekucyjnego. W postępowaniu rozpoznawczym ustalane są obowiązki stron, natomiast celem postępowania egzekucyjnego jest wykonanie obowiązków określonych w postępowaniu rozpoznawczym. Tego zasadniczego celu nie zmienia okoliczność, że w postępowaniu egzekucyjnym prowadzonym według k.p.c. wykonywane są także orzeczenia karne oraz decyzje administracyjne, jak również obowiązki ustalone wolą stron (np. ugoda sądowa i ugoda przed sądem polubownym czy akt notarialny, w którym dłużnik poddał się egzekucji), jak również obowiązki ustalone wolą wierzyciela (art. 94 prawa bankowego). Przekazanie bowiem do trybu egzekucji sądowej pewnych należności karnych i administracyjnych nastąpiło z innych przyczyn, przede wszystkim ze względów utylitarnych. Nie ma to więc wpływu na niniejsze rozważania.

⁸ Por. F. Zedier, *Problemy postępowania zabezpieczającego w sprawach cywilnych*, *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny* 1988, z. 1.

Istnienie postępowania rozpoznawczego musi rzutować na określenie roli, jaką postępowanie egzekucyjne winno spełniać w postępowaniu cywilnym.

Należy bowiem zwrócić uwagę, że w postępowaniu rozpoznawczym stworzono cały rozbudowany system środków gwarantujących prawidłowe rozpoznanie sprawy. System, który gwarantuje, że orzeczenie zapadłe w sprawie w sposób prawidłowy określa uprawnienia i obowiązki stron lub uczestników postępowania.

Okoliczność ta nie zawsze jest brana pod uwagę przy analizowaniu instytucji prawa egzekucyjnego. Tymczasem czynnik ten winien rzutować na wykładnie przepisów prawa egzekucyjnego. Racjonalne względy nakazują bowiem, by wobec istnienia gwarancji prawidłowego rozpoznania sprawy w postępowaniu rozpoznawczym, postępowanie egzekucyjne nie zajmowało się już ustalaniem obowiązków podlegających egzekucji. I to powinno stanowić dyrektywę nie tylko przy wykładni obecnego prawa, lecz także przy prowadzeniu prac legislacyjnych.

V

Ustalenia dokonane wyżej pozwalają na podjęcie próby oceny, na ile obecne proceduralne unormowania postępowania egzekucyjnego umożliwiają osiągnięcie w praktyce celu idealnego postępowania cywilnego, a w jakim stopniu stanowią przeszkodę.

Rzecz jasna, niniejsze rozważania z uwagi na ich zakres nie mogą dotyczyć wszystkich problemów postępowania egzekucyjnego, lecz ograniczają się do problemów strukturalnych.

Dla ułatwienia rozważań można się posłużyć modelem postępowania egzekucyjnego. Przy czym od razu należy wyjaśnić, że będzie to model oddający czynności konieczne do realizacji samego celu egzekucji w sprawach cywilnych.

Z uwagi na strukturę naszej egzekucji trudno tutaj mówić o jednym modelu egzekucji sądowej. Takich modeli można wyróżnić kilka, osobno dla egzekucji świadczeń pieniężnych, a osobno dla egzekucji świadczeń niepieniężnych. Dlatego też problematykę reformy postępowania egzekucyjnego dla tych dwóch różnych rodzajów egzekucji należy omówić osobno.

Z uwagi na ramy artykułu główne rozważania skoncentruję na egzekucji świadczeń pieniężnych.

Wspomniany wyżej model egzekucji świadczeń pieniężnych składa się z następujących elementów:

- 1) czynności związane z uzyskaniem podstawy egzekucji,
- 2) ustalenia mienia, z którego można przeprowadzić egzekucję,

- 3) odebranie pieniędzy lub spieniężenie mienia dłużnika,
- 4) zaspokojenie wierzyciela z sumy uzyskanej w egzekucji.

Poszczególne elementy wymagają dalszej analizy. Z punktu widzenia analizy strukturalnej naszej egzekucji, dwa pierwsze elementy wzbudzają najwięcej wątpliwości i im też poświęcę więcej uwagi.

VI

W naszym systemie prawnym jest regułą, że podstawą egzekucji jest tytuł wykonawczy. Zgodnie z art. 776 k.p.c. jest nim tytuł egzekucyjny zaopatrzonej w klauzulę wykonalności. Od tej ogólnej zasady istnieją jednak wyjątki, których liczba wcale nie jest mała, a które dotyczą spraw o dużej doniosłości społecznej. Wyjątki te mają dwojaki charakter:

a) w pewnych wypadkach tytułem wykonawczym są dokumenty bez klauzul wykonalności (art. 94 prawa bankowego, art. 127 k.k.w.);

b) w niektórych wypadkach egzekucja prowadzona jest na podstawie tytułu egzekucyjnego art. 762 § 4, 933, 1057 § 1 k.p.c., § 2 rozp. z 8 XII 1965 r. w sprawie egzekucji grzywien, kary pieniężnej, opłat sądowych i kosztów postępowania sądowego; Dz. U. 54 poz. 336 z późn. zm.; § 1 rozp. z 1 X 1966 r. o postępowaniu przy zabezpieczeniu spadku i spisie inwentarza; Dz. U. 43 poz. 258 § 6 ust. 2 rozp. o taksie za czynności komornika; Dz. U. 1981, nr 7, poz. 85 z późn. zm.

Jak już zaznaczyłem wyżej, k.p.c. używa przemiennie terminów „egzekucja” i „postępowanie egzekucyjne”. W związku z tym rodzi się pytanie, co należy rozumieć przez pojęcie egzekucja, o którym mowa w art. 776 k.p.c.

Na podstawie przepisów k.p.c. dotyczących postępowania egzekucyjnego można przyjąć, że wskazany w art. 776 k.p.c. tytuł wykonawczy jest podstawą wszczęcia egzekucji rozumianej przez część doktryny jako postępowanie egzekucyjne, a więc postępowanie w szerokim tego słowa znaczeniu, tj. na rzecz oznaczonej osoby, przeciwko oznaczonej osobie i wykonaniu oznaczonego obowiązku.

W toku takiej egzekucji dopuszczalna jest bowiem egzekucja z mienia osoby nie wymienionej w tytule wykonawczym. W naszym prawie przypadki takie istnieją. Wystarczy wskazać tutaj dochodzenie roszczeń pauliańskich⁹, czy następstwo zbycia przez dłużnika zajętych w egzekucji przedmiotów (art. 848, k.p.c.).

⁹ J. Fiema, *O zaskarżaniu czynności dłużnika zdziałanych na szkodę wierzyciela.*, Lwów 1938, s. 98; B. Łubkowski, w: *Kodeks cywilny. Komentarz*, Warszawa 1972, t. II, s. 1250.

W naszym systemie prawnym istnieje możliwość zmiany stron w toku postępowania o nadanie klauzuli wykonalności. Przypadki te są dość liczne (art. 779, 788, 790, 791 k.p.c.).

W sprawach w których może być przeprowadzona egzekucja świadczeń pieniężnych, w postępowaniu o nadanie klauzuli wykonalności zmiana stron może polegać na wydaniu klauzuli przeciwko lub na rzecz następujących osób nie wymienianych w tytule egzekucyjnym:

- a) przeciwko spadkobiercom dłużnika (art. 779 k.p.c),
- b) przeciwko kuratorowi spadku, zarządcy masy majątkowej, wykonawcy testamentu (art. 780 k.p.c),
- c) przeciwko małżonkowi dłużnika (art. 787 k.p.c),
- d) przeciwko osobie na rzecz której przeszedł obowiązek oraz na rzecz osoby, na którą przeszło uprawnienie po powstaniu tytułu egzekucyjnego lub w toku sprawy przed jego wydaniem (art. 788 k.p.c),
- e) na rzecz lub przeciwko nabywcy gospodarstwa rolnego lub przedsiębiorstwa (art. 789 k.p.c).

W obecnym uregulowaniu prawnym zmiana stron w postępowaniu o nadanie klauzuli wykonalności nie ogranicza się tylko do zmiany osoby dłużnika czy wierzyciela. W wielu wypadkach zmiana ta łączy się ze zmianą zakresu obowiązku podlegającego wykonaniu w drodze egzekucji, może też być połączona z nowym określeniem mienia, z którego wierzyciel może zaspokoić swoją należność.

Wreszcie w sprawach o nadanie klauzuli wykonalności przeciwko małżonkowi dłużnika w postępowaniu o nadanie klauzuli wykonalności może być rozstrzygany problem w ogóle odpowiedzialności małżonka dłużnika.

Zagadnienie regulacji prawnej dochodzenia roszczeń majątkowych od małżonków budzi uzasadnione wątpliwości, przede wszystkim z uwagi na nadmierną liczbę trybów, w których wierzyciel może zaspokoić swoje roszczenie. Jest to zagadnienie wymagające osobnego omówienia, którego tutaj z uwagi na ramy pracy nie sposób przeprowadzić.

W tym miejscu należy jednak zwrócić uwagę, że uregulowanie postępowania przewidzianego dla zaspokojenia wierzycieli pragnących zaspokoić swoje roszczenia z majątku wspólnego małżonków w sytuacji, gdy dłużnikiem był tylko jeden z nich, które zostało zawarte w art. 787 k.p.c jest antytezą idealnego postępowania¹⁰.

Sama bowiem konstrukcja prawna dopuszczająca orzekanie o kwestiach merytorycznych w toku postępowania o nadanie klauzuli wykonalności jest błędna z przyczyn funkcjonalnych. W takim bowiem wypadku postępowanie o nadanie klauzuli wykonalności staje się kolejnym postępowaniem rozpoznawczym. Prowadzi to do przewlekłości po-

¹⁰ Szerzej F. Zedier, Głosa do uchwały 7 sędziów SN z 30 VI 1987 r., III CZP 41/86, OSPiKA 1988, nr 7 - 8, poz. 166.

stępowania, co w konsekwencji nie tylko wydłuża całe postępowanie cywilne, lecz także czyni je znacznie kosztowniejszym i bardziej skomplikowanym.

W efekcie taka regulacja prawna na pewno nie odpowiada idealnemu postępowaniu, o którym wyżej była mowa.

Dlatego też należy postulować zmianę przepisów w tym kierunku, aby w postępowaniu o nadanie klauzuli wykonalności nie orzekano w takich kwestiach, jak odpowiedzialność dłużnika, jak również innych kwestiach merytorycznych.

Te sprawy winny być rozpoznawane w postępowaniu rozpoznawczym. Przede wszystkim w postępowaniu, w którym dochodzi do wydania tytułu egzekucyjnego. Gdyby zaś z jakichś przyczyn było to niemożliwe, sprawy te winny być rozpoznane w postępowaniu z powództwa przeciwegzekucyjnego.

VII

O tym z jakiego mienia dłużnika można przeprowadzić egzekucję decydują następujące elementy:

- a) ustawowe ograniczenie egzekucyjne (art. 829 i n. k.p.c);
- b) ograniczenia zawarte w tytule wykonawczym (art. 837 k.p.c);
- c) zawarte w prawie materialnym ograniczenia odpowiedzialności nabywcy majątku oraz Skarbu Państwa jako spadkobiercy, jak również ograniczeniu odpowiedzialności, zarządcy ustanowionego przez sąd, kuratora spadku lub wykonawcy testamentu do powierzonego mu majątku. Na ograniczenia te można się powoływać nawet jeżeli nie są zastrzeżone w tytule wykonawczym (art. 837 zd. II k.p.c);
- d) wola wierzyciela lub organu uprawnionego do złożenia żądania o wszczęcie egzekucji (art. 825 ust. 1, 797 k.p.c).

Jeżeli chodzi o ustawowe ograniczenia egzekucyjne nie budzą one zastrzeżeń co rzecz jasna nie wyklucza możliwości pewnych korekt. W szczególności celowym jest zniesienie wielu ograniczeń egzekucji z majątku j.g.u. Obecne ograniczenia bowiem w wielu wypadkach są niesłuszne i utrudniają zaspokojenie się wierzyciela w drodze egzekucji. Problem ten wymagałby szerszych wywodów, których tutaj nie sposób przeprowadzić.

W pełni słuszna jest również zasada, że wierzyciel ma obowiązek wskazać mienie dłużnika, z którego należy przeprowadzić egzekucję. Należy jednak zdać sobie sprawę, że w zurbanizowanym społeczeństwie, zwłaszcza w ośrodkach wielkomiejskich coraz częściej zdarza się, że dłużnikiem jest osoba nieznaną wierzycielowi.

W szczególności w sprawach o roszczenie wynikające z przestępstwa lub wykroczenia. W praktyce więc coraz częściej powstaje problem, że

nieznajomość dłużnika i jego sytuacji materialnej, uniemożliwia udzielenie ochrony prawnej w drodze egzekucji.

Sądzę, że te problemy należy jednak rozwiązać poza postępowaniem egzekucyjnym np. w formie ustanowienia funduszu na wzór funduszu alimentacyjnego, stworzenie wyspecjalizowanych agencji zajmujących się ustaleniem danych dotyczących mienia osoby dłużnika itp.

Nie wydaje się natomiast celowe obciążenie organów egzekucyjnych w ramach postępowania egzekucyjnego obowiązkiem ustalania danych dotyczących majątku i osoby dłużnika. Takie rozwiązanie prowadzi do zwiększania kosztów postępowania. Wątpliwym jest czy to może prowadzić do zwiększenia efektywności egzekucji. Z tego względu należy uznać za wadliwe rozwiązanie przyjęte w art. 1073 § 1 oraz 1086 k.p.c. Przepisy te zatem winny zostać uchylone.

Zasadnicze zastrzeżenie wzbudza w naszym systemie egzekucyjnym problem ograniczeń egzekucji zawartej w tytule wykonawczym, a w szczególności zagadnienie rozstrzygnięcia o tych ograniczeniach. Jak również i rozstrzygnięcie o ograniczeniach odpowiedzialności wskazanych wyżej w pkt c).

Stosownie do art. 837 k.p.c. dłużnik może powoływać się na te ograniczenia odpowiedzialności.

Powołując się na ograniczenia odpowiedzialności dłużnik kieruje do komornika żądanie umorzenia egzekucji z mienia, z którego nie odpowiada lub ponad pewną wysokość, do której odpowiada. W razie odmowy umorzenia egzekucji przez komornika dłużnik, może bronić się za pomocą skargi na czynności komornika, a następnie zażalenie (art. 767, 767¹, 839 k.p.c.).

Komornik ma bardzo ograniczone możliwości rozstrzygnięcia problemów związanych z odpowiedzialnością, a w szczególności z ustalaniem, czy konkretny przedmiot wchodzi w skład mienia, z którego dłużnik ponosi odpowiedzialność, czy też nie.

Tymczasem w wielu wypadkach są to sprawy bardzo trudne. Dotyczy to zwłaszcza spraw wynikłych ze stosowania art. 41 k.r.o. art. 526 k.c., czy też w przypadku ograniczonej odpowiedzialności istniejącej w prawie morskim.

Przewidziane obecnie postępowanie dla rozstrzygnięcia tych spraw w drodze skargi na czynności komornika oraz zażalenia (art. 767, 767¹, 839 k.p.c.) nie daje więc gwarancji należytego ich rozpoznania.

Ponadto mankamentem obecnego unormowania jest to, że prowadzi do przedłużenia postępowania, gdyż orzekanie o ograniczeniu odpowiedzialności dzieli się na kilka etapów. Najpierw orzeka się, że dłużnik ponosi ograniczoną odpowiedzialność, a później się to konkretyzuje przez orzekanie, czy z danego przedmiotu (już konkretnego) dłużnik odpowiada.

Z tych powodów to rozwiązanie prawne winno ulec uchyleniu. Na-

leży wprowadzić takie uregulowanie, by o ograniczeniu odpowiedzialności orzekł sąd w postępowaniu, w którym doszło do wydania tytułu egzekucyjnego, a jeśli z jakichś powodów byłoby to niemożliwe — w drodze z powództwa przeciwegzekucyjnego.

Przeprowadzone wyżej rozważanie daje również podstawę do postulowania radykalnej rewizji art. 319 k.p.c.

Przepis ten stanowi, że jeżeli pozwany ponosi odpowiedzialność z określonych przedmiotów majątkowych albo do wysokości ich wartości, sąd może nie wymieniając tych przedmiotów ani ich wartości uwzględnić powództwo, zastrzegając pozwanemu prawo do powołania się w toku postępowania egzekucyjnego na ograniczenie odpowiedzialności.

Jak już wskazano, w postępowaniu egzekucyjnym nie ma możliwości należytego rozpoznania sprawy o ograniczenie odpowiedzialności. W praktyce więc przy obecnym rozwiązaniu nasze postępowanie nie daje gwarancji udzielenia należytej ochrony prawnej w przypadku dochodzenia roszczeń od osoby ponoszącej odpowiedzialność z określonych przedmiotów albo do pewnej wysokości.

Ponadto, jak już wskazano, istniejące postępowanie jest przewlekłe¹¹ i przez to trudno je uznać za odpowiadające wzorcowi idealnego postępowania, o którym była wyżej mowa.

Przepis art. 319 k.p.c. winien ulec zmianie w tym kierunku, by sąd rozpoznający sprawę dokładnie ustalił mienie, z którego osoba ponosząca ograniczoną odpowiedzialność ma w egzekucji odpowiadać, (ewentualnie wysokość, do której ma w egzekucji odpowiadać). Dopiero gdyby takie ustalenie było w postępowaniu rozpoznawczym niemożliwe, należy zamieścić wzmiankę o możliwości powoływania się na ograniczoną odpowiedzialność, przy czym rozstrzyganie o tym ograniczeniu winno być przekazane do postępowania z powództwa przeciwegzekucyjnego.

Należałoby nadto postulować, aby określenie mienia, z którego dłużnik ponosi odpowiedzialność, było dokonane przez dokładne wyliczenie konkretnych przedmiotów, wierzytelności czy praw, z których wierzyciel mógłby się zaspokoić w ten sposób, by organ egzekucyjny miał jasną sytuację, z czego może prowadzić egzekucje.

VIII

Problemy doskonalenia egzekucji świadczeń niepieniężnych kształtuje się nieco odmiennie.

¹¹ Por. także M. Kępiński, Głosa do wyroku SN z 27 III 1986 r., II CR 409/85, OSPiKA 1987, nr 2, poz. 31; tenże, Głosa do wyroku SN z 13 II 1985 r., Iv CR 17/85, OSPiKA 1986, nr 3, poz. 53.

Przede wszystkim wypada zauważyć, że pod ogólnym pojęciem egzekucji świadczeń niepieniężnych kryje się kilka różnych postępowań.

Analizując te postępowania pod kątem zagadnienia: jakie działania należy podjąć, aby osiągnąć cel tych egzekucji, można wyraźnie wyróżnić następujące typy egzekucji świadczeń niepieniężnych:

- a) egzekucje polegające na wydaniu rzeczy ruchomej, nieruchomości lub statku albo opróżnienia pomieszczenia,
- b) egzekucji czynności których nikt inny poza dłużnikiem wykonać nie może oraz egzekucja zmiierzająca do zaniechania czynności przez dłużnika lub nieprzeszkadzaniu czynności wierzyciela,
- c) egzekucji czynności, które może wykonać inna osoba niż dłużnik.

Osobnym wreszcie zagadnieniem jest postępowanie unormowane w art. 1047 § 2 k.p.c. Z uwagi na nadawanie w tych sprawach klauzuli wykonalności należy ono do postępowania egzekucyjnego. Po nadaniu klauzuli wykonalności nie stasuje się już jednak przymusu, stąd też można to postępowanie poimnać w dalszych rozważaniach.

Poza rozważaniami pozostanie też postępowanie egzekucyjne w sprawie wykonania obowiązku, który może wykonać także inna osoba. Postępowanie to w swej istocie opiera się na umocowaniu wierzyciela do wykonania zastępczego, co ze swej istoty jest zbliżone do postępowania rozpoznawczego. Koszt zaś wykonania zastępczego podlega wykonaniu w drodze egzekucji świadczeń pieniężnych. Problemy więc usprawnienia tej egzekucji pokrywają się w znacznym stopniu z problemami usprawnienia egzekucji świadczeń pieniężnych. Nie ma więc tutaj jakiejś szczególnej specyfiki wymagającej osobnego omówienia.

Problem reformy postępowania egzekucyjnego w egzekucji świadczeń niepieniężnych wyłania się jednak w tych przypadkach, gdy egzekucja ta polega na:

- a) wydaniu nieruchomości lub statku albo opróżnienia pomieszczenia,
- b) wykonaniu przez dłużnika czynności, których nikt inny poza dłużnikiem wykonać nie może oraz egzekucji, albo której celem jest zaniechanie przez dłużnika pewnej czynności lub nieprzeszkadzanie czynności wierzyciela.

I tym egzekucjom poświęcam dalsze uwagi.

IX

Przy wykonaniu orzeczeń polegających na odebraniu nieruchomości lub statku albo opróżnienie pomieszczenia doniosły wpływ mają okoliczności poza procesowe. Dotyczy to w szczególności egzekucji, której przedmiotem jest opróżnienie lokalu mieszkalnego. Względy humanitarne, a także i socjalne nakazują utrzymanie obowiązującej obecnie za-

sady, by eksmitowany dłużnik wraz z osobami prawa jego reprezentującymi wyeksmitowany został do jakiegoś innego pomieszczenia. Brak mieszkań stanowi istotną przeszkodę w możliwości wykonywania tych orzeczeń.

W obecnym unormowaniu procesowym są jednak rozwiązania, które utrudniają sprawne przeprowadzenie tego rodzaju egzekucji. Za takie rozwiązanie należy uznać:

- a) unormowanie kwestii podstaw do ww. egzekucji,
- b) brak możliwości wejścia przez wierzyciela w prawa dłużnika.

Podstawą egzekucji w sprawie o wydanie nieruchomości albo statku albo opróżnienie pomieszczenia jest tytuł wykonawczy. Przy czym ustawodawca konsekwentnie przyjmuje, że podstawą w tych egzekucjach musi być tytuł wykonawczy wystawiony przeciwko osobie, która faktycznie włada tymi nieruchomościami, statkiem lub pomieszczeniem. W razie zaś, gdy po powstaniu tytułu egzekucyjnego nastąpiła zmiana osoby władającej rzeczami podlegającymi wydaniu, stosownie do art. 791 k.p.c. musi nastąpić wydanie nowego tytułu wykonawczego już przeciwko tej osobie, która aktualnie tymi rzeczami włada.

Podstawą tej zmiany jest zmiana władania przedmiotem wydania. Uważam, że wprowadzenie konieczności wydania nowego tytułu wykonawczego w tych sprawach jest rozwiązaniem błędnym. Wydanie nowego tytułu wykonawczego przeciwko osobie, która faktycznie włada, należy uznać za zbędne, gdyż prowadzi do przedłużenia postępowania. Sądzę, że w tych sprawach tytuł wykonawczy powinien być skuteczny przeciwko wszystkim. Zmiana we władaniu już po uzyskaniu tytułu egzekucyjnego nie powinna mieć wpływu na bieg egzekucji. Za tą koncepcją przemawia przede wszystkim to, że przedmiot podlegający wydaniu czy opróżnieniu jest ściśle określony. W zasadzie nie ma problemu z jego identyfikacją, a ewentualne pomyłki łatwo wyjaśnić.

Proponowane rozwiązanie uniemożliwiłoby przewlekane postępowanie, co — jak już zaznaczono — jest zaprzeczeniem idealnego postępowania egzekucyjnego.

Jak już wspomniano, egzekucja polegająca na opróżnieniu lokalu najczęściej nie może być przeprowadzona, gdyż nie ma lokalu, do którego można wyeksmitować dłużnika. Tymczasem wcale nie tak rzadko spotykane są przypadki, że dłużnik posiada prawa do jakiegoś innego lokalu i z prawa tego nie korzysta lub może się ubiegać o takie prawa, lecz tego nie czyni. Najczęściej jest to prawo do lokalu położonego w innej miejscowości lub znajdującego się w gorszym stanie technicznym.

Wydaje się, że pewnym usprawnieniem w egzekucji polegającej na opróżnieniu lokalu byłoby przyznanie wierzycielowi z chwilą uzyskania klauzuli wykonalności możliwości dochodzenia praw dłużnika do

innego lokalu; w ten sposób wierzyciel realizując prawa dłużnika mógłby podjąć działanie w celu uzyskania lokalu, do którego mógłby wyeksmitować dłużnika.

X

Dla efektywności postępowania egzekucyjnego, którego powodem jest zaniechanie dokonywania czynności przez dłużnika, lub którego celem jest umożliwienie czynności wierzycielowi albo wykonanie czynności, której inna osoba za niego wykonać nie może, kluczowe znaczenie ma stosowanie wobec dłużnika środków przymusu. Środki te są bowiem w ww. egzekucjach jedynym sposobem mogącym wpłynąć na postawę dłużnika, a tym samym na skuteczność egzekucji.

Obecne uregulowanie tego zagadnienia nasuwa uwagi krytyczne i śmiało można powiedzieć, że nie wpływa na efektywność tych egzekucji.

Przede wszystkim zbyt niska jest górna granica grzywien, które można nałożyć celem przymuszenia dłużnika. Obecna górna granica dopuszczalnych grzywien wynosi 200 000 zł. W stosunku do zamożnych dłużników taka grzywna nie jest dostatecznie silnym środkiem przymusu. Poważne zastrzeżenie wzbudza też sposób uregulowania aresztu, stosowanego celem przymuszenia dłużnika, a zwłaszcza obowiązek wyłożenia przez wierzyciela z góry kosztów wykonania aresztu.

Dlatego też wydaje się celowym, aby wprowadzić tutaj pewne zmiany. Przede wszystkim należy znacznie podnieść górną granicę grzywny, którą w egzekucji w ogóle można nałożyć w celu przymuszenia, jak również podnieść kwotę grzywny, którą można nałożyć w jednym postanowieniu oraz uzależnić jej wysokości od rodzaju egzekwowanego obowiązku. Z uwagi na postępującą inflację, grzywny te powinny być w kodeksie określone przez podanie wielokrotności najniższego wynagrodzenia w gospodarce uspołecznionej.

Zasadnicza zmiana winna nastąpić w kwestii warunków wykonania aresztu. Obecne rozwiązanie zawarte w art. 1056 § 3 k.p.c., uzależniające wykonanie aresztu od złożenia przez wierzyciela z góry komornikowi sumy potrzebnej na sprowadzenie dłużnika do miejsca osadzenia i na wyżywienie go przez czas trwania przymusu, faktycznie utrudnia, a w wielu wypadkach nawet uniemożliwia wykonanie tego środka przymusu. Potrzeba zachowania autorytetu wymiaru sprawiedliwości nakazuje przyjęcie innego rozwiązania. Areszt powinien być wykonany na koszt dłużnika, przy czym tymczasowo koszty wykonania aresztu powinien ponosić Skarb Państwa bez względu na to, czy wierzyciel korzysta, czy nie korzysta ze zwolnienia od kosztów sądowych.

SELECTED PROBLEMS OF EXECUTIVE PROCEEDINGS IN CIVIL LAW CASES

Summary

In his article the author determines the criteria the legislator should observe in carrying out works on the reform of executive proceedings in civil law cases. According to the author, the reform should lead to the regulation which would allow to reach in practice the ideal civil proceedings. In the author's opinion the ideal civil proceedings should secure the adequate legal protection to those who seek such a protection and at the same time should not infringe values protected in a given society, should be as little burdensome as possible to the parties and participants, and should be cheap and quick. The author concludes that in consequence of the adoption of those assumptions several changes in legal provisions would have to be introduced, especially the one precluding the examination of the merits of a case in executive proceedings.